

O tom bi nas on tek onda uvjerio bio, kad bi bio pokazao, da su svi čini, pripadajući „istovrstnomu“ skupu, proizvodom istih motiva. Ali tomu nema ni traga, ni govora o tom. Motivi djelovanja ljudskoga bezbrojni su — a uz to se množaju rastućom prosvjetom. Što više pako ima motivâ, to ima više i slobode — jer je veći izbor volji. Tako, bude li statistika jednom bilježila ne samo čine ljudske nego i njihove motive, to ona nikad neće biti u prilog onim, koji misle nekati slobodu, već samo nam, koji ju tvrdimo.

Motivi dakle poremetiše Buckleove račune, te on ne mogâše induktivne metode — kojom su prirodne znanosti najveć napredovale — provesti historijom. A kako to? Visokoštovani profesor naš, veleučeni gospodin Nodilo odgovara: „Kad se načinom induktivnim iztražuje, pa se utvrdi koji mu drago prirodni zakon, red je da pojavi budu mnogobrojni, te da se svi mogu pod ovim zakonom shvaćati. Podatci što ih Buckle sakupi nisu dostatni za toli zamašan posao kao što je historija svih vjekova i svih naroda; neka njegova opažanja ne protežu se na sve obstojnosti niti na sva vremena, nego se odnose samo na male pojedine djelove ljudskih zadruga“.⁶

Induktivna metoda traži dakle pojave analogne, to jest pojave od sličnih uzroka, motiva. Poviest čovječanstva nije registrom takovih pojava; ona ih pače broji vanredno malo. Stoga se i neda iznaći zakon, po kom bi se tobož moralo ravnati cijelo djelovanje ljudsko. Kad bi se takav zakon iznašao, onda bi se dalo unapred reći: što li će jošte čovječanstvo uraditi. Tomu se nadao i o tom se trudio doduše Buckle, tomu se nadaju i o tom se trude svi oni, koji no hoće sve da „uprirodoslove“.

Ali badava. „Ne mislim — veli profesor Nodilo — da će se uzprkos svemu nastojanju moći sagraditi kao neka zvjezdarnica, kao neko znanstveno proročiste s kojega će visine povjestničari sjegurno vraćati u ljudske sgođe, kako se za dana